

Рецензия

относно конкурс за доцент по направление 2.3 по История на философията (Българска философска култура) към ИФС (секция История на философските и научните идеи), обявен в ДВ бр.57 от 22.07.2022 г. с кандидат гл. ас. д-р. Камелия Кирилова Жабилова;

Рецензент: проф. д-р Райчо Вангелов Пожарлиев,

Катедра „Философия“ при СУ „Св. Климент Охридски“

В конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ по горепосоченото направление, обявен за нуждите на ИФС, участва един кандидат – гл.ас. д-р Камелия Жабилова. Документацията по конкурса е пълна и изготвена в съответствие с нормативните изисквания. Предложената справка показва, че кандидатът гл.ас. Жабилова отговаря на минималните наукометрични изисквания, необходими за заемането на съответната академична длъжност. Тя е доктор по философия от 2004 г. За нуждите на сегашния конкурс Камелия Жабилова предоставя публикуван хабилитационен труд „Ницше. Топоси на духа“ (изд. Фабер; 2022), студия от 2009 г., посветена на българската философска естетика, както и статията „Балканът в менталната картография на българската идентичност“, засягаща важния проблем за ролята на символните архетипи, характерни за определена култура при конституиране на специфичния им исторически тип духовност. Споменатите три публикации не са включени сред предложените текстове при придобиването от Камелия на образователно-научната степен „доктор“ (2004) и академичната длъжност „главен асистент“ (2007). Освен това предложената за конкурса академична справка показва, че в периода след докторската защита, гл.ас. Жабилова е публикувала над 30 статии и студии в престижни български научни издания, че е член на две редколегии на философски списания и че е участвала в редица научно-изследователски проекти. Удовлетворява и списъкът на цитиранията, свързан с теоретичната активност на гл.ас. Жабилова. Всичко това прави кандидатурата на Камелия Жабилова за споменатата академична длъжност напълно легитимна. Декларирам също, че не съществува никакъв тип конфликт на интереси, който би могъл да възпрепятства настоящето рецензиране.

Като колега и бивш преподавател на Камелия Жабилова, което предполага, че съм запознат в общи линии с научните ѝ дирения и изследователска кариера, ще отбележа, че ми се нрави нейното постоянство и концентрираността ѝ върху темата „Ницше“ от студентските години до днес. За отбелязване е, че те не се състоят в някакво скучно и педантично задълбаване в текстовете на немския философ, а най-вече в оригиналната интерпретация относно това какъв

е специфично Ницшеанския познавателен дискурс и какви са неговите потенции за приложение в областта на философските и културологичните изследвания. Означаването на този дискурс като **морбиден** (патологично болезнен) е определено справедливо, но недостатъчно.

Връзката на основни идеи в творчеството на Ницше с неговите многобройни болести е достатъчно коментирана и проучена. Специфичен израз за тази връзка са както констатациите за сприхаво омерзителния език, с който Ницше коментира историята на Западната култура, ценности и идеи (впрочем език, определено характерен за отношението на болните хора към света), така и опитите за директно психо-аналитично тълкуване на неговото наследство (например в тезата, че саркастичното и дискриминиращо отношение на философа към женския пол е регресивно свързано с не особено приятното му женско обкръжение – на майката и сестрата – в детството или с болезнените спомени от срещата с определени жени в живота му). В отношение към последното (с особеното подчертаване на младежкото му заразяване със сифилис), този тип интерпретации, както справедливо отбелязва Грание, са лековато опростени и редуccionистки. Да, в известен смисъл, всяка една идея на философа би могла да се свърже с жизнената му история, но, струва ми се, Камелия Жабилова си поставя за задача не да реконструира по един херметичен начин философското съдържание на текстовете му от жизнения път на мислителя, а да конструира по примера на Ницше нов модел за познание и отношение към света. С експлицирането на този модел Камелия Жабилова (в съгласие с него често символически и естетически) оспорва (това намирам за основен неин принос) и чисто историко-философската рецепция на неговото наследство, например при подчертаването на антирационализма му в контекста на Декартово-Хегеловата традиция. Гл.ас. Жабилова сякаш разгадава в трудовете на Ницше смисъла на идеята за т.нар. „самотен философ“, но не просто в примерите за саможивото и изолирано му съществуване (неженен, с малко приятели, неразбран от съвременниците, живеещ и пишещ не толкова в дома си, а в селските планински хотелчета), а пребиваващ в иманентността на онова, с което той свързва личния живот – с пулсациите (болестни и тези на здравето) на енергиите на телесността, с опита на тялото, имплантиращо в себе си топосите (географска среда, храна, климат, културна и геополитическа идентичност и т.н.) по един психосоматичен, а не толкова рефлексивно рационален начин.

Тъкмо този телесен опит-познание е истинският модел и истинската критика на идеализма, на идеята за автономното съзнание и разум, на дуализма между свят и език (разбран само в смисъла на категориите като абстрактни и универсални знаци за принципите на битието). Затова и езикът на Ницше не е аналитично класифициращ битийните редове, а е метафоричен,

символен, митичен по дух, не обясняващ, а изживяващ света в енергиите или безсилието на собствената му субективност. Това, което е и попадение на Камелия, се съдържа в лансирания от нея Ницшеански модел на **авто-био-графията**, но не като рефлексивна хронология на външни събития в живота на философа, а като авторство – саморефлексивност на теорията, отнесена не към абстрактното всеобщо Аз, а към собствения био (жизнен) тип изразяване (графиране), и на последно място - като графия, т.е. специфичната стилистика на индивидуалния опит, но също така и топология в хронотопично културно-географски смисъл. Гл.ас. Жабилова нарича това „пробив във философията“, макар че, бих вметнал, елементи на подобна психосоматична проторефлексия намираме, както при Дилтай в идеята му за жизнените типове мислене, така и при Фойербах в неговата физиология на духа. Затова и бих си позволил да отправя към Камелия Жабилова въпроса за отношението на персоналната духовна физиогномичност във философията на Ницше с възгледите на тези двама негови съвременници.

Безспорно обаче авто-био-графичната лична субстанция на Ницшеанските размишления отваря множество хоризонти и смислови възможности за интерпретация. Първо: по отношение същинското разбиране на преломите в самото творчество на Ницше, сиреч по проблема за периодизацията му. Известната схема за трите периода – ранен (с доминирането на културно-исторически теми), среден - на научно-критическата рефлексия и този на собственото Дионисиево освобождаване със замяната на старата логосна метафизика с тази на виталността, надмогването и себенадмогването във вихъра на свръхчовешкото и волята за власт трябва да се разбират и като преходи, етапи на преминаването от знание към безумие. Но това безумие, или ако искаме – лудост (живот без Бога) е вид алтернатива на класическото философстване и наистина, този трети период на безумието се основава на разпрострението като световен призив собствен телесен опит, в огледалото на който може да се съзре и бъдещето на човека (неразбрано според философа от болшинството му съвременници), както и сегашните му гео-политически граници. Тъкмо този алтернативен на класическата философия тип безумие е метафора на противодействието срещу абстрактното, универсалистко познание или моралните цивилизационни стереотипи, което позволява на късния Ницше провокативно да възкликне: „Защо съм толкова мъдър?“, „Защо пиша такива хубави книги?“. Безумието е маска на провокацията.

Ще отбележа още, четейки книгата на Камелия, че като продуктивен резултат от това ставане на знанието, чрез ставането на себе си, може да се счита, както точно отбелязва Жабилова, възможната именно от гледна точка на късната философия на Ницше геополитическа

интерпретация на типовете манталитет (немски, френски, руски, но и по-локално – Пиемонтски, Лайпцигски и т.н.). Ще кажа също мимоходом, че макар Камелия да цитира Ж. Делюз в мнението му, че геополитическата и географската типология на духа е откритие на Ницше, тази оценка, не е съвсем справедлива и че наченки на подобен подход има още Хегел в *История на философията*, а още повече при Фойербах, който директно обвързва разликите между френския и немския дух с практиката на два антиподни типа хранене при съответните народи – на изисканото и цивилизовано френско хранене, и на блудкавата, насищаща консумация, характерна за германците. В тази връзка не мога да не изразя своето задоволство от факта, че гл. ас. Жабилова не пропуска в анализа си да спомене като неизменен елемент на телесния тип познание във философията на Ницше ролята на феномена на храненето, т.е. че и тя отчита гастрософическите потенциали на неговото учение, нещо, на което и моя милост е обръщал специално внимание.

Връщам се отново към идеята на Камелия Жабилова, че както е задължително да се интерпретира творчеството на Ницше в съзвучие с телесния му опит и стилистика, така, адекватно на философа, неговата методология би могла да бъде отправна и по отношение на други изследователски теми.

Ярък пример в тази посока е предложението от нея текст: „Балканът в менталната картография на българската идентичност“. В Ницшеански смисъл една географска реалия, каквато са родните Балкани се разбира като символна инстанция, рефлектирана многообразно в художествената, политическа и историческа литература, която инстанция във времето се е уталожила като смислов постамент при формирането на българското самосъзнание и идентичност. Балканът като обект на „менталната картография“ плътно синтезира онзи комплекс от сетивно преживявани и морално рефлектирани характеристики, чрез които може да бъде мислено „българското“ в нас. Звуците на птиците и шумът на дърветата, свежестта на въздуха и ведростта, ромона на бистрите води, повеите на вятъра и бурите, от една страна, а от друга – нравствените символи и ресурси свързани с идеите за планината – закрилник на местните хора от враговете иноверци, но също и топос на героизма (от този на хайдутите, до саможертващите се опълченци на Шипка), са не само конституиращи феномена като специфично място на колективната памет (Нора), но и духовно активен елемент на национална идентичност. Така сетивно-зримата красота и възвишените духовни ценности се обединяват в топоса на нашето българско пребиваване и исторически живот и пораждат специфичен пласт на нашата менталност. И ако в текста за Балкана Камелия Жабилова директно се опитва да изпита

възможностите на ницшеанския методологически модел по отношение познанието на един конкретен нашенски феномен, то във втората част на хабилитационния си труд „Био-графията на Ницше в България“ теоретичният поглед е сякаш обратен и цели да реконструира трансформациите в рецепциите на една философия през призмата на друг (не немски, френски или руски, а български) социо-културен контекст и опит.

Камелия Жабилова проследява както разминаванията по отношение на този български духовен опит (в споровете на интелектуалците за понятия като „сврѣхчовек“ и „вечното възвръщане“), така и основанията за отъждествяване с него по примера на творчеството на „баш Ницшеанецът“ – Пенчо Славейков. И това отъждествяване с Ницше в духовния свят на поета, в контекста на перипетиите на неговия живот, в неговата (в „На острова на блажените“) елитарна версия за твореца, сходна с тази на немеца и породени от подобна недъгавост и болнавост, е наистина жизнено оправдано, а не просветителски и епигонски пришито отвън. Тази част от монографията, и то в контекста на идеята за гео-графическия профил и останалите топоси на мисленето се вписва в традицията на дебатите за прочита на Ницше в буржоазна България, като я продължава, според мен, плодотворно.

Прочитът на текстовете на гл.ас. Камелия Жабилова, предложени за настоящата хабилитация и конкурс показва теоретическата компетентност и научни качества на кандидата. Текстовете на Жабилова в някои части изглеждат крайно лаконични (това се компенсират с обстойни анализи на други места), но в никакъв случай самоцелни и непромислени. Камелия демонстрира онова качество на философския ум, което най-много ценя – концептуалността, умението да се обхваща изследваната област през ясни идеи и принципи. Литературата, която Жабилова използва е на три езика, достатъчно обширна (над 100 заглавия) и стойностна. Разбира се, биха могли да се отправят и някои забележки и питання. Например аз бих искал да намеря в текстовете повече рефлексии върху авто-био-графичния модел и стил на философа, за сметка на важното, но отвъд основната идея на Камелия пресъздаване на цялостното учение на Ницше. Втората част на книгата (посветена на Ницше в България) може би по-плътнo трябва да реактивира идеите от първата (сега тя е някак си некохерентно добавена към нея). Като става дума за Ницшеанския телесен дискурс, вероятно по-голямо внимание би трябвало да се отдели именно на отделните телесни модуси и специфичното им влияние върху начина на мислене на философа.

Тези бележки обаче не са в състояние да опровергаят твърдото ми убеждение, че гл. ас. д-р Жабилова има всички онези качества, които съвкупно трябва да притежава завършеният учен и теоретик. Затова без колебание гласувам „за“ присъждането ѝ на академичната длъжност

„доцент“ и препоръчвам на уважаемото жури да направи същото.

10.10.2022

гр. София

Проф. д-р Райчо Вангелов Пожарлиев